

Vahdeddin'in sırdaşı
AVNİ PAŞA
ANLATIYOR

Milli Mücadele ve sürgün yılları

OSMAN ÖNDEŞ

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ / 9

ÖNSÖZ / 11

1. BÖLÜM

AHMED AVNİ PAŞA VE AİLESİ / 21

2. BÖLÜM

KİMDİ VE NASIL SEÇİLMİŞTİ
BU VATAN HAINİ 150 KİŞİ? / 45

3. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE’NİN ÖNCESİ VE SONRASI
AHMED AVNİ PAŞA / 129

4. BÖLÜM

SULTAN VAHDEDDİN’İN SÜRGÜN YILLARI
VE AHMED AVNİ PAŞA’YA
YAZDIRDIĞI HATIRATI / 325

5. BÖLÜM

SULTAN VAHDEDDİN’İN VEFATI VE
SONRASINDA YAŞANANLAR / 349

KAYNAKÇA / 361

DİPNOTLAR / 365

AHMED AVNİ PAŞA ALBÜMÜ / 397

İNDEKS / 425

1. BÖLÜM
AHMED AVNİ PAŞA VE AİLESİ

SULTAN VAHDEDDİN'İN HATIRATI

Semih Bâki, Sultan Vahdeddin'in Halife Abdülmecid'e intikal ettiği ifade edilen hatırat konusunda aile içinde bir araştırma yaptı. Bu konuda hiçbir bilgi yoktu.

Avni Paşa son yıllarını yoksullukla geçirdi. Bu konuyu torunu Semih Bâki şöyle anlatıyor: “Dedem Avni Paşa hayatta iken dört kızından sadece ikisini evlendirdi. Ancak kısa bir süre sonra vefat etti. Cünye'deki hayatı yoksulluk içinde geçti. Evlenen iki kızı ve eşleri çok gençlerdi, iş hayatına yeni atılmışlardı. Bu nedenle kızlarının maddi olarak Avni Paşa'ya bir yardımları olamadı.

Avni Paşa maddi imkanları çok kısıtlı olduğu için evlerindeki halı vs. özel eşyalarını satarak ve İstanbul'daki kız kardeşinden gelen destek ile geçimini sağladı.”

Bahtsızlıkla sona eren yaşamının yargılamasını biz okurlar, tarihin sayfalarına intikal etmiş satırlardan alarak, yeniden öğreneceğiz ve itibarın iadesi adına yeniden yargılayacağız. Bunu yapmalıyız!

Esere başlangıç yapmadan önce bir başka başlangıca ihtiyaç duymalıyız; “150'likler Olayı” hakkında neşredilmiş muhtelif eserler var. Hemen hepsinin adı “150'likler..” diye başlıyor.

Cemal Kutay 1955'te neşrettiği eserine, *Yüzellilikler Faciası* adını vermiştir. İlhami Soysal 1985'te yayımladığı eseri, *150'likler* adını taşımaktadır. Emin Karaca da 2007'de yayımladığı eserine *150'likler* adını vermiştir. Yalçın Toker, yayın tarihi 2006 olan eserine, *150'liklerden Portreler* adını vererek listedeki bazı kişileri ele almıştır.

Yrd. Doç Dr. Sedat Bingöl'ün 2010 yılında yayınlanan eseri, *150'likler Meselesi*” ve ikinci başlığı *Bir İhanetin Anatomisi*.

Hayli ilginç bir başlık seçilmiş. Ancak ben Cemal Kutay'ın verdiği başlık olan *150'likler Faciası* başlığını kullanarak başlamak istiyorum.

Cemal Kutay bu olaya “facia” diyor ve “neden facia” dediğini de anlatıyor.

Cemal Kutay'ı neden seçtim?

Cumhuriyet'e veya Milli Mücadele'ye karşı bir şahsiyet değildi ki, yapılanlar için “facia” desin? Aksine Cemal Kutay, yaşamının son yıllarında Kadıköy'deki evinde ziyaret etmek şansına sahip olduğum müstesna bir tarihçidir. Yazıldığı, anlatıldığı gibi, 2001 itibariyle yazdığı 183 kitapla belki bir dünya rekorunun da sahibidir.

1928 yılında iş aramak için, cebinde üç dört gün yetecek kadar para ile Ankara'ya doğru yola çıkan Kutay, zamanla Hakimiyet-i Milliye'de, ismi “Beyefendi” olarak geçen ve hakikaten beyefendi olan o devrin büyük kalem sahibi Falih Rıfkı ile birlikte Ahmed Emin'den (Yalman), Hüseyin Cahid'den (Yalçın) Ankara Müftüsü olan ve Milli Mücadele'de Atatürk'ün çok istifade ettiği, *'Atatürk'ün de cenaze namazını kıldırın'* Şerafettin Yaltkaya, Esat Sezai Sümbüllük, Mehmed Akif'in damadı Kur'an-ı Kerim'in en mükemmel çevirisini yapan Ömer Rıza Doğrul, Ahmed Hamdi Akseki, Abidin Daver, Refik Halit Karay, Burhan Felek ve daha niceleri gibi büyük insanlardan istifade ederek yetişmiş ve böyle mutantan bir devri yaşamış, müstesna bir kişiliktir.

Cumhuriyet Türkiye'si için, “Türkiye'nin inanılmaz bir haysiyeti vardı. Batı Almanya İktisat Bakanı 1935'te Türkiye'ye geldiği zaman, lütfen inanın, devrin iktisat bakanına, ‘Dilediğiniz krediyi dilediğiniz koşullarda vermeye hazırız, çünkü sizin derlenip toparlanmanızda biz Birinci Dünya Harbi'nin kapattığı bir Avrupa Birliği'nin yeniden kuruluşunun ışığını görüyoruz’ demişti.” diyen Cemal Kutay'dır.

“İslâmiyeti yaşayabildiniz mi?” diye soranlara; “Tabii. Size söyleyeyim. Belki beş vakit falan değil fakat hâlâ sağlığım yerindedir, çok şükür hâlâ çok rahat namaz kılabilirim” diyen de Cemal Kutay'dır. Kutay, 1952'den 57 yılına kadar, tamamlandığında 12 bin sayfa ve 20 cilt olacak kronolojik değerler içerisinde fasiküller halinde *“Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi”* isimli tarih ansiklopedisini yayınladı.

“İttihad ve Terakki” konusunda uzman bir tarih araştırmacısı idi. Böyle bir şahsiyet, mazisinde sarıldığı, tutunduğu Milli Mücadele

ruhuna karşılık 150'likler konusundaki eserine "Yüzellilikler Faciası" dedi ve neden "Facia" dediğini de şöyle anlattı: "Silahlı mücadeleler ve ihtilallerle iktidarı alan hareketler, davalarına karşı gelenleri cezalandırırken onların vatan dışına çıkarılmalarını da bir cezalandırma vasıtası olarak kabul etmişlerdir. Bu ceza kurumunun çok eski bir tarihi vardır. Kısaca sürgün denilen bir cezalandırma, en geniş ve ayrıntılı mânâsıyla ve uluslararası bir anlaşmada alınmış sayısal bir listeyi doldurmak suretiyle bizde, Cumhuriyet devrinde uygulanmıştır. Lozan Barış Anlaşması'nda 'Af Beyannamesi' dışında bırakılması Milli Hükûmet için önkoşul olarak ileri sürülenler, 150 kişi miydi? Bu isimler, evvelden saptanmış olarak, Türk delegasyonunun arşivinde bulunuyor muydu? Vatandaşlık hakkını kaybederek milli hudutlar dışına çıkarılmaya mahkum edilen, daha sonra da Cumhuriyet daha dört yaşında iken 28 Mayıs 1927 tarih ve 1064 sayılı yasayla vatandaşlıktan çıkarılan ve vatanda kendilerine cedlerinden kalmış veya kendilerine ait miras haklarından mahrum edilen bu insanlar için kabul edilen suçların başlangıç tarihleri neydi?

Çünkü bunların içinde bütün Milli Mücadele devresinde memleket dışında kalmış -ve hatta görevlendirilmiş- olanlar vardı. Milli Mücadele'nin ilk devresinde kendi kendisini en çetin devrede görevlendirmiş olanlar vardı. Ve hiç şüphesiz, ilk gününden sonuna kadar Milli Mücadele'ye karşı çıkmış, hatta aleyhtarlığını affa rağmen devam ettirecek kadar kin haline getirmiş olanlar vardı.

Şahıslar üzerinde teker teker durduğumuz zaman görülür ki, 150'likler deyiimiyle adlandırılanlar arasında, esas amacı askeri bir ihtilâs olan, Milli Mücadele'ye karşı gelmiş askerlerin sayısal oranı çok azdır. Bir milli kurtuluş hareketi olan Kuvâ-yı Milliye hareketinin ideolojik cephesini tahrip ederek karşı ideolojilerin ve yöntemlerin ortaya konulmasını arzu edenler de çok azdır. Karşı devrim ve başka bir devlet kurmak gibi oluşumlar peşinde karşı çıkmış siyasetçiler de çok azdır.

Gariptir ki, 150'likler içinde vatan sevgisini, hasreti ve sürgünü gözleri dolarak anlatmış olanlara rastlanılmıştır. Bunlar arasında politika ve fikir yaşamı, esas gayesi bağımsızlık ve hür bir vatan olan Milli

Mücadele'ye karşı gelmeye asla müsait olmayanları, bu kara lekeye sürükleyen facia nedir?

Afla, bütün hukuki ve maddî sıkıntıları üzerinden kalkmış olanların acılarını tazelemenin mânâsız olduğunu düşünenler bulunabilir. Her fikir saygıya değer. Fakat, 150'likler Listesi'nde adları bulunanlar içinde öyleleri vardır ki, kanaatimizce kendilerinin ve evlatlarının kalpleri bu tarihi hükmün ağırlığını daima hissetmektedirler. Milli Mücadele'de İcra Vekilliği Başkanlığı, yani Başbakanlık yapmış olan şahsiyetlere rastlanılmıştır ki, hakkında giyabî hükmün akıbeti, bu hükmü veren adli ve idarî makamların düzeltmesine uğramadıkça vatana dönmeyi reddetmişlerdir.

Acaba 150'likler içinde, bütün yaşamı, hür ve bağımsız, âdil bir hukuk devletinin kuruluşu gayesiyle vatan menfaat ve hizmetlerine tahsis edilmiş olanlar yok mudur ve bunlar haklarındaki hükmün aldığı hakların iadesine rağmen, ızdırab içinde değiller midir?

150'likler hadisesi, bu hükme kelimenin mutlak anlamıyla hak kazananları bağrından çıkarma bedbahtlığına uğradığı için vatan adına faciadır. Soyut siyasetin darbesiyle bu sert damgaya hedef olanlar adına faciadır. Kişisel hisler uğruna (kontenjan içine) girmek bahtsızlığına uğrayanlar adına faciadır."

Avni Paşa'nın Ağabeyi Mutasarrıf İsmail Fevzi Paşa

Avni Paşa'nın hatıratını naklederken, ağabeyi İsmail Fevzi Paşa hakkında da çalışma yaptım. Hatta bu çalışmamı tüm Şahinbaş Ailesi çevresinde sürdürdüm. Öncelikle ifade etmek isterim ki, Şahinbaş soyadını taşıyan bu ailenin her ferdinin mesleklerinde birinci sıralarda yer alacak kadar başarılı ve dürüst oldukları görülür. Hepsinin bu vatana hudutsuz faydalı hizmetler ürettiği de bir gerçektir.

Bu nedenleri ki bu eserde İsmail Fevzi Paşa hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi vermeyi gerekli buldum. Ne var ki kendisi ve ailesi hakkındaki yazılı diyebileceğimiz tüm belgeler ve aile albümleri Şehzadebaşı'ndaki konaklarının yanması ve yağmalanması sonucu yok olup gitmiştir.

İleriki satırlarda görüleceği üzere, Şahinbaşlar çok kalabalık, Batum'dan Türkiye'ye gelene kadar hemen her kolu bir başka bölgeye yerleşmiş ve aile bağları hâlâ çok kuvvetli bir ailedir.

İsmail Fevzi Paşa'nın mutasarrıflığı süresince Anadolu'nun birçok bölgesinde devam eden görevleri nedeniyle kardeşi Avni Paşa ile irtibatının çok kısıtlı kaldığı anlaşılmaktadır. Resmi belgelere göre; İsmail Fevzi Paşa Batum ileri gelenlerinden ve Jandarma Kumandanlarından Şahinbaşzade Mirliya (Tuğgeneral) Süleyman Paşa ile Nazlı Hanım'ın oğludur. 1863 (1820)'te Trabzon'da doğdu. Trabzon Rüştîyesi'nden orta, Galatasaray Sultanisi'nde lise öğrenimini tamamladı. Mülkiye'nin yüksek kısmından "karibü'l-alâ (en iyi derecede)" derece ile mezun oldu. Mezuniyetini müteakip, 28 Ocak 1889'da Hariciye Nezareti Tahrirat-ı Hariciye Kalemî İkinci Kâtipliği'ne tayin edilerek devlet hizmetine girdi. 20 Kasım 1889'da Yanya Vilayeti Tercümanlığı'na nakledildi. Bu görevden idare mesleğine geçti. 2 Ekim 1892'de Akçahisar, 29 Mart 1893'te Islahiye, 21 Kasım 1895'te Haçin (Karaisalı), 20 Ekim 1896'da Ayıntap (Gaziantep), 12 Ocak 1898'de ikinci defa Ayıntap Kazaları Kaymakamlıklarına atandı. Bu son vazifesinde mutasarrıflığa terfi ederek 23 Haziran 1900'de Ergani (Maden), 6 Nisan 1903'te Senice sancakları Mutasarrıflıklarına gönderildi. Burada iken Paşa, mirimiranlık payesiyle taltif edildi. Ekim 1903'te Perşembe, 19 Eylül 1908'de Gelibolu, 7 Temmuz 1909'da Maraş, 22 Eylül 1911'de Urfa, 3 Ekim 1913'te Denizli Sancakları Mutasarrıflıklarına nakledildi. Denizli Mutasarrıfı iken "görülen lüzum üzerine" 19 Mart 1915'te "tensikat"a tabi tutularak 23 Nisan 1915'te emekliye sevk edildi. Emekli olarak oturmakta olduğu Konya'da 13 Nisan 1917'de Hakk'ın rahmetine kavuştu.

Nâkiye Hanım'la evli idi. 1905 doğumlu Selahaddin, 1907 doğumlu Muhiddin, 1909 doğumlu Alaeddin (Şahinbaş), 1910 doğumlu Celaeddin adlarında dört erkek ve Seher, Raife, Sabiha (Şahinbaş) ve Nafia adlarında dört kız evlat babasıdır. Fransızca ve Arapça'ya kuvvetle vakıf olup, İtalyanca ve Rusça konuşurdu.

Annesi Nafia Hanım tarafından İsmail Fevzi Paşa'nın torunu olan Gülveren Tüntaş Hanım'la Bodrum'daki evinde sohbet ettik. Bu sohbete imkan hazırlayan ise ağabeyi Canan Temo Beyefendi oldu. Gülveren Tüntaş'ın anıları çoğunlukla anneannesinin anlattıklarına

dayanmakta. Çocukluk yaşlarından hatırladığı bazı anıları da var. Gülveren Hanım anılarını şöyle anlatıyor: “Dedem ortaokuldan sonra İstanbul’da anneannemin yanında okudu. Anneannem, teyzem ve dayılarım hepimiz birlikteydik. Anneannem anılarını anlatmayı çok severdi. Belki kardeşlerim arasında aile hatıralarına en fazla ilgi duyan da bendim. Şahinbaşlar çok saygın ve büyük bir ailedir. Rus Çarı tarafından “Prenslik” unvanı verilmiştir. Aile zamanla Batum’dan göç ediyor. Çok kalabalık olan Şahinbaş Ailesi muhtelif kollar halinde Osmanlı topraklarında başka başka yörelere yerleşiyorlar. İsmail Fevzi Paşa aile grubu İstanbul’a yerleşiyor, kardeşi Avni Paşa Galatasaray’da okuyor ve çok başarılı bir şekilde bu okuldan mezun oluyor.

Gürcüler genellikle sert yapılıdırlar. Dedem Galatasaray’da öğrenci iken şehzadelerden biri kendisine, ‘Deli Gürcü’ diye lâf ediyor ve dedem de çok kızarak şehzadeye bir tokat atıyor! Bu hadise ta Saray’a kadar intikal edince, Padişah huzura çağırıyor. En azından Galatasaray’dan atılması beklenirken, padişah neden böyle bir harekette bulunduğunu soruyor. Dedem de kendisine Deli Gürcü dediğini belirterek, ‘Biz ailece Gürcü’yüz ama biz önce Türk’üz. Deli Gürcü değilim, Türküm!’ diye cevap veriyor. Hatta heyecanla: ‘Padişahım, bana aynı sözü sarf ederse, yine tokat atarım.’ diye devam edince, huzurda olanlar bu gencin cüretinden dolayı iyice şaşırıyorlar ve okuldan atılmasına kesin gözüyle bakılırken, Padişah ardından: ‘Bu genç çok zeki ve kendine müthiş güveni var. Gelecekte çok başarılı olacaktır! Sadece ihtar verilsin ve okula devam etsin.’ buyuruyor.

Bu olay üzerine kendisine ihtar verilmekle kalınıyor. İsmail Fevzi Paşa’nın özel yaşamında, aile içinde zaman zaman ters karşılanan bir kararı da olmuştur. Zira amcasının kızı Nâkiye Hanım’a âşık oluyor ve daha da ileri giderek talip oluyor. Babasına Nâkiye’yi istemelerini söylüyor. Babası da, arada kan bağı olduğunu, amca çocuğu ile evlenmenin imkansızlığını belirtmesine karşı çıkılınca, Trabzon’a gidiyor ve orada Nemlizadelerin kızıyla evleniyor. Eşi hamile kalıyor ve çocuğunu dünyaya getirirken vefat ediyor. Bunun üzerine İsmail Fevzi Paşa yeniden İstanbul’da babasının karşısına çıkıyor. Tabancasını çıkartıp masanın üzerine koyuyor ve ‘Ya bana Nâkiye’yi alırsınız ya da intihar ederim!’ deyince, babası durumu kardeşine anlatıyor

ve bu çıkmaz durum karşısında ‘verdim gitti.’ denilerek iki kardeş çocuğu arasında evlilik bağı kuruluyor. Bu olay, ailede bir nevi tehdit olarak yorumlanmış ve kan bağı olan bu evlilik yüzünden dargınlıklar olmuştur. Daha da ileriki yıllarda dahi bir türlü hazmedilememiştir!

Şahinbaşlar’ın birçok kolu vardır ve Fatsa’da, Ordu’da, Trabzon’da Şahinbaş soyundan gelenler vardır. Daha sonraki kuşaklardan ABD’ye göç edenler olmuştur. Bizimkilerin yerleştiği İstanbul’da dedemin mülkiyeye intisap etmesi nedeniyle sonunda valilik makamına kadar yükselerek ülkenin birçok kentinde çok hayırlı hizmetler ifa etmiştir.

Bu noktada bir hususa dikkat çekilmesini diliyorum; aile çok kalabalıktır, birçok kolu olmuştur ve hemen her birinin başka kentlere yerleşmesi nedeniyle, sadece aile bağları asıl kalmış, ama herkes kendi yaşam biçimini kendisi seçmiştir.

İsmail Fevzi Paşa’nın, Arabistan cephesinden dönmekte olan pe-rişan haldeki Türk askerlerinin bindirildikleri vagonları görmek için askerlerin yanına gitmek ister. Fakat tifüsün yaygın olmasından dolayı, giderse kendisinin hastalanmasının kuvvetle muhtemel olacağını belirterek caydırmaya çalışılır. Fakat dedem askerler arasında dolaşır ve onlara maneviyat vermeye gayret eder.

Konya’ya vardıklarında İsmail Fevzi Paşa tifüsten çok ağır hasta olmuştur ve oradan ileri gidemez. İstanbul’a haber yollanır, durum bildirilir. Annem, babası gelecek diye mendil işliyormuş. Konya’ya yetişmeye çalışırlar. Anneannem Konya’ya vardığında dedem artık ağırlaşmıştır ve ölümün bir hak olduğunu söyler. Vefat ederse Mevlana âşığı olarak Konya’da Hacet Tepesi’nin önüne gömülmesini vasiyet eder. İsmail Fevzi Paşa, son nefesini Konya’da verir. Mezarının Mevlana Müzesi’nin düzenlenmesi sırasında diğerleriyle birlikte oradan kaldırıldığı söylenmiştir.

Avni Paşadan başka dedemin bir de Hasan Paşa isimli bir kardeşi daha vardır ki, pek bahsedilmeyen Hasan Paşa İstanbul Zaptiye Nazırı imiş.

İsmail Fevzi Paşa Ailesi, İstanbul’da Şehzadebaşı’ndaki konaklarında yaşamışlardır. Ben de çocukluğumda anneannemin yanında olduğum için bu konağı hatırlarım. Bu konak, ailenin, çocuklarının bakıcıları dahil olmak üzere İzmir’de oldukları bir sırada, Fatih’te başlayan bir

yangın sonucu tamamıyla yanmış ve içinde kimseler olmadığı için de eşyası kurtarılmak yerine talan edilmiştir. Bu nedenledir ki İsmail Fevzi Paşa'nın ve ailesinin belgeleri de yanıp yok olmuştur.

Dr. İbrahim Ethem Temo'dan da biraz bahsetmek isterim; zira İttihad ve Terakki Fırkası'nın fikir babası olan Dr. İbrahim Ethem Temo, baba tarafından büyük dedemdi. Belgelerde Arnavut Osmanlı siyasetçisi olarak verilen Dr. İbrahim Ethem Temo, 1865'te bir Osmanlı toprağı olan günümüz Makedonya'sındaki Struga'da dünyaya geldi. Yerleştiği Romanya'da bir taraftan göz doktoru olarak mesleğini icra ederken, diğer taraftan kendi siyasi düşünceleri doğrultusunda çalışmalarına devam etti.

Asıl adı İbrahim Ethem'dir. 1887'de Askeri Tıbbiye-yi Şahane'ye (Askeri Tıp Fakültesi) girdi. İbrahim Temo ve arkadaşları Haziran 1889'da İttihad-ı Osmanî Cemiyeti adıyla gizli bir örgüt kurdu. Romanya'ya yerleşti ve Rumen-Türk dostluğunu savunan yazılar yazdı. 1936'da Balkan Birliği Tıp Kongresi'nin Romanya Temsilcisi olarak İstanbul'a geldi. 1939'da Romanya'nın Mecidiye ilçesinde vefat etti.

Bilimsel incelemelerde ifade edildiği üzere; 'Dr. İbrahim Temo, Türk siyasi hayatının en önemli kişiliklerinden biridir. İttihad ve Terakki Cemiyeti gibi Türk siyasi hayatında önemli bir yere sahip olan, dönemi ve sonrasını birçok yönü ile etkilemiş bir örgütün kurucusu olan İbrahim Temo, üç özelliği ile dikkat çekmektedir: İstibdat karşıtı bir Jön Türk aydını (Osmanlı) olmanın yanı sıra, Arnavut milliyetçi örgütlerin en önemlisi olan Başkim Cemiyeti'nin (Arnavut) kurucu ve yöneticisi olması, Meşrutiyet sonrasında kurucusu olduğu İttihad ve Terakki'den dışlanması ve cemiyetin izlediği politikalar sonucunda Meşrutiyet öncesinde cemiyetin Balkan teşkilatını kurduğu ve tabiyetine geçtiği Romanya'ya (Romen) yerleşerek hayatını burada sürdürmesi.

İbrahim Temo, örgütçü yapısı, fikirlerindeki kararlılık ve cesaret ile Jön Türk çevrelerinde saygı uyandırmış bir kişilik olarak kabul edilmektedir. Askeri Tıbbiye'de başlayan örgütçülük faaliyetine, firar ettiği Romanya'da devam etmiş ve burada hem cemiyetin Balkan teşkilatını kurmuş, hem de dağınık şekilde bulunan Arnavut cemiyetlerini Başkim (İttihad) çatısı altında toplayarak İttihadçı hareketin Romanya ve sonrasında Rumeli'deki Arnavutlar arasında yayılmasını sağlamış-

tır. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında ise Osmanlı Demokrat Fırkası'nı kurarak liderliğini üstlenmiş ve kuruluş hedefinden uzaklaştığını düşündüğü İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne karşı muhalefet yapmıştır.¹⁷ Arnavutluk ile Türkiye ileri güçleri arasındaki işbirliğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasanın değiştirilmesi için yürüttükleri çabalar önemli bir yer alıyor.

Kuşkusuz Doktor Temo, Balkanlarda tarihi bir kişiliği temsil eder. Bunu doktor olarak yaptıkları, dahası yalnız yurdu ve halkı için değil, diğer Balkan halkları, onu büyüten Arnavutluk, onu yetiştiren Türkiye ve yaşadığı Romanya için daha geniş çapta demokrasi ve özgürlük savaşçısı olarak geçirdiği yaşamı gösteriyor. Şemsettin Sami Fraşe ve diğerleri gibi Doktor Temo da kendi halkının özgürlük savaşını diğer Balkan halklarının savaşı ile bir arada yürütme çabasında olan ve bazı fırsatlarda bunu gerçekleştiren Arnavut yurtsever ve demokrat aydınlarının aralarında yer alır. İki değişik pozisyonu onu sürekli iki ateş arasında bırakmıştır. Her iki taraftan, dar ulusçu fikirlere sahip olan siyasetçiler sık sık Temo'nun ileri, siyasi tutumlarını ters anlayıp ona sert ve doğru olmayan eleştiriler yönelttiler. Türk tarihi kişilikleri olan Doktor Abdullah Cevdet, İshak Sukuti ve diğerleriyle birlikte Doktor İbrahim Temo da Sultan'ın otokrat yönetiminden ve büyük kuvvetlerin müdahalesinden Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtulması için Sultan'a karşı ilk gizli örgütün kurucuları arasında yer almıştır. Örgütün hedefi, ülkede demokratik gelişmelere yol açmaktır.

Doktor Temo, Jöntürk devriminin zaferinden (1908) sonra iktidara gelen 'İttihad ve Terakki' komitesi liderlerinin aşırı siyasi oluşumlarını kabul etmedi. Savunduğu demokratik fikirlere sadık kaldı.

Doktor Temo, kazandığı ün ile pekiştirilmiş toplumsal ve ekonomik bir varlık sağlamıştı. Atatürk hakkında yaptığı değerlendirmelerden doğrudan doğruya hiçbir kazanç beklemiyordu. Tersine sağladığı pozisyon ve hümanizmi, kendi fikrinde bulunan arkadaşlarına, Jöntürk hareketinin faal üyelerine ya da Arnavutluk ulusal hareketine katılan arkadaşlarına yardım etmesini mümkün kılmıştı.

1937 yılında Doktor Temo'nun "Atatürk'ü Niçin Severim" başlıklı 16 sayfalık bir broşürü yayımlandı. Doktor Temo bu kadar az sayfa

içinde Mustafa Kemal'in kişiliği hakkında yorumlar yaparak, sevgisini ifade ediyordu². Avni Paşa'nın İstanbul'dan ayrılarak Romanya'yı tercih etmesinde Dr. İbrahim Ethem Temo'nun oradaki varlığı etken olmuştur. Nitekim bir süre Avni Paşa, ailesine manen ve maddeten yardımcı olmuş, fakat haliyle bu destek bir süre sonra kesilmiştir.

Şehzadebaşı'ndaki İsmail Fevzi Paşa Konağı'nın yangınla harabeye dönmesi, aileyi her bakımdan sarsmıştır. Yine de eski kadınların o devirlere göre kendilerini güvenceye almak için buldukları bazı önlemler vardı. Örneğin, kalın bir bezden bir nevi korse ya da kalın bir kuşak bele sarılırdı. Bu kuşağın üzerine dikine olarak yan yana cepler dikilir ve içlerine altınlar konulurdu. Anneannemin bu kuşağını ben gayet iyi hatırlıyorum. Hele hele erkeksiz bir ailenin reisi olmak, sekiz çocuğa, dadılara maddeten ve manen sahip çıkmak hiç de kolay değildi. Yangın felaketinden sonra onları sefaletle düşmekten kurtaran bu kuşaktaki altınlar olmuş. Sonraları bakanlık da yapmış olan Fuat Sirmen ailesinin bir evlerini kiralamışlar. En büyük teyzem o süreçte bir paşazade ile evlendirilmişse de maalesef zevci kumar düşkünü çıktığından hayli sıkıntılara neden olmuştur.

Fitnat Türkmenelli Babası Avni Paşa'yı Anlatıyor

Avni Paşa'nın kızı Fitnat Türkmenelli babasını şöyle anlatıyor: "Avni Paşa, Köstence'de ailesiyle yaşarken, bir süre Malta'ya, sonra da Hicaz'a ve oradan San Remo'ya giden Sultan Vahdeddin'in durumunu hüznün içinde izliyordu. Bu arada Türkiye'de Cumhuriyet ilan edilmiş, önce saltanat sonra da hilafet kaldırılmıştı.

Avni Paşa saraydan, padişahın yanından dokuz ay önce ayrılmış olmasına rağmen 150'likler Listesi'ne sokulmuştu. Halbuki Avni Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarının Anadolu'ya geçmesine yardımcı olmakla kalmamış, Anadolu'nun silahlanması için de bütün yetkilerini kullanmıştı.

Avni Paşa'nın hatası şuydu; Mustafa Kemal Paşa, Avni Paşa'yı Anadolu'ya çağıracağı zaman bu davete icabet etmemişti! Kendi savunmasına göre, Avni Paşa askerdi, siyasete karışmak istemiyordu. Ayrıca İstanbul'da ablası, halası, çocukları, geniş bir ailesi vardı, onları bırakmadı.

Gözleri doluyordu Avni Paşa'nın, çocuklarına geçmiş olayları anlatırken. Mustafa Kemal Paşa, Avni Paşa'ya, 'Bandırma Vapuru'nun kaptanı benim emrimde olsun' demiş, Bahriye Nazırı'ndan kaptan böyle talimat almıştı. 'Paşanın 7. Ordu Müfettişi olarak tayinini kendi elimle kayımpederime imzalattım' diyordu Avni Paşa. Motorların bile İngilizlerin kontrolünde olduğu işgal döneminde adamları aldatmışlardı. Kuş kaçıktan sonra İngilizler işin farkına varmıştı.

Avni Paşa'nın bir diğer acısı, Ankara'dan aldığı talimat üzerine saraydaki görevini ve padişahı terk etmiş olmasıydı. Peki ama nasıl olurdu da 150'likler- Vatan Hainleri listesine alınırdı? İşte Paşa bunu hazmedemiyordu.

İlk af çıktığı zaman artık hayatta değildi.

Avni Paşa'nın Hatıratı Nasıl Bulundu?

Yıllarca Avni Paşa'nın hatıratının varlığından bahsedilmiştir. Bu hatırat oğlu Süleyman Şahinbaş'ın 1985 yılında vefatından sonra ortaya çıktı. Çocukları Mehmed Şahinbaş ve Evnur Sargın, hatıratı aile içinde paylaşmak inceliğini göstererek bir süreliğine ailenin diğer fertlerine verdiler. Ancak hatırat eski yazıyla yazıldığı için aile bireylerince okunamadı.

Hatırat, Avni Şahinbaş tarafından, İskenderun'da yaşayan torunları Semir Bâki ve Semih Bâki'ye gönderildi. Semih Bâki, hatıratı fotokopi ile çoğalttıktan sonra ablası Lemis Has'a gönderdi.

Lemis Has hatıratı büyük bir gayretle yeni yazıya çevirmeye uğraştı ve hatta bu çeviri için Osmanlı Türkçesini öğrenmeye çalıştı. Fakat sonunda, Avni Paşa'nın evlatlarından hayatta tek kalan kızı Fitnat Türkmenelli teyzesi ile birlikte günümüz Türkçesine çevirmeye başladılar. Çeviri esnasında teyzesi Fitnat Hanım'ın hep: "Aman kızım neleri okutuyorsun ve bana neleri hatırlatıyorsun" diyerek üzüntüler içinde kaldığını ifade ederdi.

Ne yazık ki Fitnat Hanım'ın sağlığı bu çeviriyi bitirmeye imkan vermedi ve Lemis Has'ın gayretleri ile ancak 30-40 sahife çeviri yapılabildi. Bu çeviri dahi bazı yerlerde asıl metne nazaran özetler halinde kaldı.

Vefatından sonra bu emanet Fezal Has tarafından muhafaza edilmiştir.

Avni Paşa'nın torunu Semih Bâki de hatıratı yeni yazıya kazandırmaya çalışmışsa da tüm çabaları 2011 yılına kadar bir çözüm aramakla devam etmiştir.

Aile dostlarım Erol Makzume, eniştesi Semih Bâki'nin Bahriye Nazırı Avni Paşa'nın torunu olduğunu söylerdi. 2011 yılı Nisan ayında Mersin'de buluştuğumuz bir sırada Avni Paşa'nın yayınlanmamış Hatıratı'nın akıbeti yeniden gündeme geldi. Semih Bâki İskenderun'a dönerken, ben de Adana'dan İstanbul'a dönmek üzere birlikte yola çıktım. Bu yolculuğumuz sırasında hatıratın hiç olmazsa yeni yazıya çevrilmesi ve bilinmeyen bazı gerçeklerin okunur hale gelmesi hususunda fikir birliğine vardık.

Çok geçmeden Hatırat'ın ciltlenmiş bir kopyası bana ulaştırıldı. Bu eserin serüveni böyle başlamıştır.

Semih Bâki şöyle bir aile tanımlaması yapmıştır: “Avni Paşa'nın kayımpederi Müşir Şakir Paşa, annemin büyükbabası idi. Avni Paşa'nın eşi Münire Hanım, benim anneannem olmaktadır. Münire Hanım'ın kızı Fitnat Türkmenelli, halen kuzenim Fezal Hanım'da olan Avni Paşa'nın hatıratını aile adına korumuştur.

Fitnat Hanım, aile olarak, Hatay'ın sancak olduğu yıllarda İskenderun'a yerleşmişlerdi. Hatay kurtuluş savaşının unutulmaz isimlerinden olan Ömer Türkmenelli ile mesut aile bağı bu yıllarda kurulmuştur.”

Ahmed Avni Paşa (Lordkipanidze)

Gürcistan'daki Türk kültürü ve yaşamını içine alan tarihi konusunda bir uzman olan Murat Kasap'ın “Osmanlı Gürcüleri” başlıklı belgesel eserinde Ahmed Avni Paşa (Lordkipanidze) şöyle tanıtılır; 1878 senesinde Batum'da doğdu. Şahinbaşoğlu (Lordkipanidze) Süleyman Faik Paşa'nın oğludur. Ağabeyi Maden Mutasarrıfı İsmail Fevzi Paşa idi. Avni Paşa'nın hatıratındaki ifadesiyle: “İttihad ve Terakki zorbaları tarafından Konya'da şehid edilmiştir.”

Avni Paşa, Harb Okulu'ndan mezun oldu. 1897 Osmanlı-Yunan, Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbi'ne katıldı.

1915 senesinde oluşturulan Lazistan ve Havalisi Umum Kumandanlığı'na bağlı Gürcü Lejyonu'nun komutanlığını yaptı. Son

padişah Vahdeddin'in baş yaverliği görevini yürüttü. Ayrıca Bahriye Nazırlığı yaptı. Padişah Vahdeddin'in vefatına kadar yanında kaldı. Daha sonra Lübnan'a yerleşti. 1934'te Lübnan'ın sahil kasabası Cünye (Junieh)'de vefat etti.

Avni Paşa, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Samsun yolculuğu öncesindeki hazırlıklarını organize edenlerdendir. Avni Paşa'nın ayrıca yayınlanmamış bir hatıratı da bulunmaktadır. Harbiye Nazırı Gürcü Şakir Paşa'nın damadı idi. Sultan II. Abdülhamid'in eşi Bidar Hanım'ın annesi Şahika İffet Lordikapinidze, Avni Paşa'nın akrabasıdır.

Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Cevad Abbas Gürer, Avni Paşa'nın kayımpederi Müşir Şefik Paşa'nın akrabasıdır.

Avni Paşa'nın babası Süleyman Faik Paşa, 1830'da Batum'da dünyaya geldi. Bu tarih kesin değildir. Babasının adı Hüseyindir. Amcası Şahinbaşzade Hurşit Bey idi.

Süleyman Faik Paşa uzun süre Trabzon Vilayeti Jandarma Alay Komutanı idi. Rahatsızlığı nedeniyle Manastır'da kaldıktan sonra iki ayliğına Batum'a gitmek için 1901 senesinde İstanbul'a geldi. Hüdavendigâr (Bursa) Vilayeti Jandarma Alay Komutanlığı'nda misafir olarak görevlendirilen Süleyman Faik Paşa, hastalığının ilerlemesi nedeniyle 1906'da Bursa'dan gelerek İstanbul Hamidiye Etfal Hastahanesi'nde tedaviye alındı.

Şahinbaşoğlu sülalesinden olan Süleyman Faik Paşa, aynı zamanda Batum'un ileri gelenlerindendi. 29 Mart 1908 tarihinde İstanbul'da vefat etti.

Oğulları; Lazistan Sancağı Jandarma Tabur Kumandanlığı Alaybeyi Ömer Bey, Denizli Mutasarraflığı'ndan emekli İsmail Fevzi Paşa, Hukukçu Eyüp Sabri Bey, Sultan Vahdeddin'in Başyaveri Avni Paşa'dır. Eşi Fatma Nazlı Hanım, eşinin vefatının ardından aynı sene bir bayram günü vefat ederek Fatih Camii haziresindeki aile kabristanına defnedilmiştir.

Şahinbaş soyadını alan ailenin çoğu mensubu, Osmanlı Ordusu'nda yüksek mevkilere gelmiş askerlerden oluşuyordu.

Avni Paşa'nın yeğeni olan Hurşit Bey'in oğlu Osman Nuri Şahinbaş, ortaöğrenimini Şam'da tamamladı. 1911 senesinde Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1904-1906 seneleri arasında fahri olarak

Ticaret-i Bahriye mahkemesinde görev yaptı. 1907-1908 yıllarında İstinaf Hukuk Mahkemesi'nde görev aldı ve 1910 senesinde Beyrut İstinaf Mahkemesi aza mülazımlığına tayin edildi.

Cumhuriyet yıllarında Edirne, Kahramanmaraş, Manisa valiliği görevlerinde bulunmuş ve 1950-51 arasında İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı yapmıştır.

Ahmed Avni Paşa'nın Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndaki şahsi dosyası bazı bilgiler hatalı olsa da şöyledir:

Tümgeneral Ahmed Avni (1878-1934)³ Aile Durumu

Batum'da doğdu. Süleyman Bey'in oğludur. 1 Şubat 1934 yılında Lübnan-Cünyede vefat etti. Mezarı Cünyededir.⁴

Öğrenim durumu

1895'te Teğmen rütbesiyle Kara Harb Okulu'ndan mezun oldu.

1896'da Üsteğmen oldu.

24 Ocak 1898'de Kurmay Yüzbaşı oldu.

18 Mayıs 1898'de Kurmay Kıdemli Yüzbaşı oldu.

28 Aralık 1901'de Kurmay Binbaşı oldu.

16 Nisan 1903'te Kurmay Yarbay oldu.

11 Şubat 1908'de Kurmay Albay oldu.

10 Aralık 1911'de Tümgeneral oldu.

Askeri Görevleri

24 Ocak 1898'de Genelkurmay Dairesi Kuvâ-yı Umumiye kısmına, daha sonra gönüllü olarak Tesalya Ordusu Kurmaylığı'na,

18 Mayıs 1898'de 7. Ordu Kurmaylığı'na,

15 Eylül 1898'de 13. Tümen Kurmaylığı'na,

8 Eylül 1900'de Genelkurmay Dairesi'ne,

31 Ocak 1902'de 1. Ordu Kurmaylığı'na atandı.

24 Nisan 1906'da Doğu Rumeli Hat Mıntıkası'na tedkik amaçlı gönderildi.

18 Mayıs 1907'de 3. Ordu emrine tayin olundu.

11 Ekim 1908'de 1. Ordu 2. Nizamiye Tümeni Kurmay Başkan Vekili olarak atandı.

23 Şubat 1909'da 1. Ordu 22. Nizamiye Tümeni 87. Alay Komutanı,

31 Mart 1909'da 1. Ordu 3. Nizamiye Alay Kumandanı oldu.

25 Ocak 1910'da 4. Ordu Samsun Tugayı Komutanı oldu.

10 Ocak 1911'de 9. Babaeski Nizamiye Tümeni Komutanı olarak atandı.

1 Şubat 1911'de Mürettep Kuvâ-yı Askeriye Umum Komutanlığı refakatine atandı.

10 Aralık 1911'de San'a Tümen Komutanı,

6 Ocak 1914'te 10. Kolordu Askerlik Dairesi Başkanı,

I. Dünya Harbi başında 3. Ordu Menzil Müfettişi,

27 Mart 1915'te Kolordu Komutanı yetkisiyle Lazistan ve Havalisi Komutanı,

(Kafkas Cephesi, 3. Ordu Harekatı Mart-Nisan 1916 tarihlerinde bu görevde devam etmiştir).

31 Mart 1916'da 10. Kolordu Asker Alma Kurulu Başkanı,

8 Ocak 1917'de 4. Kolordu Asker Alma Kurulu Başkanı,

3 Nisan 1918'de Yıldırım Orduları Grubu Baş Menzil Müfettişi olarak atandı.

11 Haziran 1918'de bu Menzil Müfettişliği'ne Kolordu yetkisi verildi.

12 Ocak 1919'da Nakliye Genel Müfettişi,

12 Şubat 1919'da 1. Kolordu Asker Alma Kurulu Başkanı,

4 Mart 1919'da Birinci Damad Ferid Kabinesi'nde Bayındırlık Bakanı (Nafia Nazırı) olarak atandı.

2 Nisan 1919'da Birinci Damad Ferid Kabinesi'ne Bahriye Nazırı olarak atandı.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali üzerine kabineden istifa etti.⁵

15 Nisan 1920'de Sultan Vahdeddin'e Seryaver olarak atandı.

17 Aralık 1923'te askerlikle ilişkisi kesildi.⁶

Daha sonra affa uğradı.

Katıldığı savaşlar:

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı,

1911-1912 Trablusgarp Savaşı,

1912-1913 Balkan Savaşı,

1914-1918 I. Dünya Harbi,

Nişan ve Madalyaları

- 8 Ağustos 1897'de Yunan Muharebe Madalyası,
- 21 Mart 1898'de 4. dereceden Mecidî Nişanı,
- 10 Şubat 1899'da 4. dereceden Osmanî Nişanı,
- 10 Haziran 1905'te 3. dereceden Mecidî Nişanı,
- 27 Kasım 1911'de 3. dereceden Osmanî Nişanı,
- 15 Ekim 1916'da kırmızı şeritli Harp Madalyası,
- 12 Aralık 1916'da 42. dereceden Mecidî Nişanı,
- 23 Eylül 1917'de Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası.

İlk olarak Kozlu, Zonguldak ve Karadeniz Ereğli bombardımanında ana kuvvet içinde yer aldı. Ardından 27 Ekim günü Varna'yı bombardımana tuttu ve Midilli hafif kruvazörünü her seferinde kıstırmaya çalıştıysa da başarılı olamadı.

Nisan ayı sonlarında eşgemi Imperatritsa Ekaterina Velikaya ile Yavuz'un Tuapse Limanı'nı bombaladığı ve ardından Bulgaristan sahillerine yakın seyrederek İstanbul Boğazı'na seyretmekte olduğu haberini aldı. Fakat boşuna bir takip oldu. 21 Temmuz'da Midilli Novorossiysk Limanı'nı mayınlamıştı. Midilli her seferinde takipten kurtuldu.

Trabzon ve Erzurum'u ele geçirmek isteyen Rusya Imperatritsa Mariya ve Rostislav, Imperatritsa Ekaterina Velikaya muharebe gemilerinin yer aldığı ilk saldırı hareketini, 4 Kasım 1914'te Zonguldak Limanı'nı bombalayarak gerçekleştirmişti. Rostislav, Zonguldak'a 6 Kasım günü 250 mermi atışı gerçekleştirdi. 1916 yılına gelindiğinde ise Rostislav Kafkas Ordusu Batum birliklerinin sancak gemisi seçildi.

Avni Paşa'nın Torunlarına Ait Soyağacı Bilgileri

Avni Paşa ailesine ait soyağacı bilgilerini hazırlatan Semih Bâki'ye öncelikle teşekkür ediyorum. Semih Bâki ailesini şöyle anlatıyor:

“Avni Paşa'nın oğlu rahmetli Münir Şahinbaş dayımdır. Oğlu, Avni Şahinbaş İstanbul'da ikamet ediyor. Avni Paşa'nın bir diğer oğlu rahmetli Süleyman Şahinbaş dayımdır. Kızı eski Fenerbahçeli milli futbolcu Canavar lakaplı Burhan Sargın'ın eşi Evnur Sargın, İstanbul'da

ikamet ediyor. Oğlu, Mehmed Şahinbaş Hollandalı bir hanımla evlidir. Yaşamını Büyükada ile Hollanda arasında sürdürmektedir.

Avni Paşa'nın kızı rahmetli Fitnat Türkmenelli, teyzemdir. Kızı Fezal Türkmenelli Has, Mete Has ile evliydi. Ülkemizin unutulmaz hayırsever işadamı Kadir Has'ın yeğeni olan Mete Has Bey, akciğer kanserinden Şubat 2005'te 64 yaşında vefat etti.

Pek çok şirketin sahibi, ortağı ve yaptığı hayratla dualar kazanan Kayserili Hasoğlu Ailesi'nin üyesiydi. Gerçek soyadı Hasoğlu olmasına rağmen, o da ailenin diğer fertleri gibi Has soyadını kullanmayı tercih ediyordu.

Mete Has Bey 1970'li yıllarda, Mahir Çayan tarafından fidye için kaçırılmış, teyzemin kızı ve çocukları da evde rehin alınmışlardı.⁷

Oğlu, Mehmed Türkmenelli Hollanda'da yaşamaktadır. Kızı Maral Türkmenelli İstanbul'da denizcilik sektöründe çalışmaktadır.

Avni Paşa'nın ikinci kızı rahmetli İffet Bâki Hanım, teyzemdir. İffet Teyzem Lübnan'da babamın kuzeni ile evlenmiş, beş kız çocukları olmuştur. Hepsisi Lübnan'da doğup büyümüştür ve yaşamları Lübnan-Londra-Paris arasında devam etmektedir.

Avni Paşa'nın üçüncü kızı ve teyzem, rahmetli Meziyet Maliki'dir. Kocası Suriyeli Abdülvahap Maliki ile Lübnan'da tanışmış ve Suriye'ye yerleşmişler. Dört çocukları olmuş ve halen Şam'da yaşamaktadırlar.

Avni Paşa'nın en küçük çocuğu Fazilet Bâki annemdir. Kızkardeşim Belkıs Müderris İstanbul'da ikamet ediyor. İki çocuğu var. Bir diğer kızkardeşim Lemis Has İstanbul'da ikamet ediyor. İki çocuğu var. İkiz kardeşim Semir Bâki, 2002 yılında vefat etti. Semir, Ankaralı Gültekin Ailesi'nden Nur Gültekin ile evlenmişti. Bir oğlu olmuştur. Ben Semih Bâki, eşim Antoine ve Helen Makzume ailesinin kızı Leyla. Biri kız, diğeri erkek iki çocuğumuz var. Yaşamımıza çoğunlukla İskenderun'da devam ediyoruz.

Ahmed Avni Paşa'nın en küçük kızı olan annem Fazilet Bâki, babam Selahattin Bâki ile Lübnan'da tanışmış ve 1938 yılında İskenderun'da evlenmişler. Yaşamları 1946 yılına kadar İskenderun'da devam etmiş. O yıl Beyrut'a yerleşerek 1950 yılına kadar Beyrut'ta yaşamışlar. Ablam Belkıs 1958 yılında Suriyeli bir işadamı olan Marwan Müderris Bey ile evlendi ve Beyrut'ta kaldı. 1994'te İstanbul'a yerleştiler.